

EMLÉKEZTETŐ

A SZELEKCIÓ ÉS A TEHETSÉGGKUTATÁS

KARÁCSONY SÁNDOR

Tulajdonképpen végeztünk is. Ami még hátravan, alig több a törmelék eltakarításánál. Az igazi tennivalónak immár utána vagyunk, de a műhelyt rendbe kell azért hoznunk mégis. Ilyen nagytakarításféle tehát, ha felvetjük a kérdést: így állván a dolog, milyen szemmel nézzük a közoktatás ama reformtörekvéseit, amelyekkel szemben kelt kételyünk következtetéseink sorát megindította? Vajon a szelekciós törekvések, a tehetségkutatás, a szigorított ellenőrzés, a tantervváltoztatás rendszer- és módszerproblémái, a tanárképzés reformja, az egyetemi reform általában, a tanárok továbbképző tanfolyamai, az új tankönyvek, az új középiskolai rendtartás intézkedései ezt az egyetemes, gyökeres, újraértékelő változást, amelyet a magyar lélek imperativusa sürget, és amelyet halogathatunk, akadályozhatunk, de ki nem kerülhetünk, szolgálják, vagy gátolják, vagy tekintetbe sem veszik? Azt hiszem, erre a kérdésre nem válaszolhatunk sem hallgatással, sem vállvonogatással, még rövidre fogott enuncióval, vagy elítélő véleménynyilvánítással sem. Újra elő kell vennünk sorban valamennyiőjüket, s új tanulságaink birtokában kell megkísérlelnünk valódi jelentőségük pontos mértékének hitelt érdemlő megállapítását.

A szelekciós törekvések nem fogják emelni az iskolai nevelés színvonalát, sőt még mélyebbre fogják süllyeszteni azt; a tehetségkutatás sem fog eredménnyel járni. Szigorú és merész állítás, de tanulságaink birtokában kénytelenek vagyunk egy ilyen szigorú megfogalmazással. A színvonalcsökkenésnek és az eredménytelen tehetségkutatásnak ugyanaz az egy a magyarázata. A szelekció nem a magyarság egyeteméből válogat majd, akármilyen szigorúan szeretne és próbál is selejtezni, ez az egyik baj, a másik nem kisebb ennél: nincs megnyugtatóan megfelelő mértéke a selejtezéshez.

Jelenleg azért nem reménykedhetünk a selejtezés sikerében, mert nincs rá mód, hogy utánamenjünk a tehetségeknek falura, tanyára, még kisvárosba se nagyon juthatunk el, tehát továbbra is a városi lakosság, legfeljebb a tehetősebb nem városi honorácior osztály gyermekei között vagyunk kénytelenek mozogni. Dolgozatunk korábbi fejezeteiben már ismertettük a helyzetet, nem lephet meg tehát senkit, ha ismételjük: *addig, míg be nem kapcsoltuk kulturális életünkbe a magyarság egyetemét, illúzió minden szelekció.* Illúzió volna még abban az esetben is, ha igazságos mértékkel szelektálnánk.

Feltéve, de meg nem engedve, hogy mértékünk alá odaállíthatnánk népünk osztatlan ifjúságát, még mindig kérdezhetnők: mekkora volna a valószínűsége annak, hogy e mérték alatt a valóban legodaválóbbak mutatkoznának csakugyan is odavalók gyanánt? Ha őszinte és hozzáértő a felelet, alig hangozhatik másképpen, mint ilyenformán: minimális a jobbik eset valószínűsége. Minimális, mert felső osztályunk kultúrája nem a magyar lélek rendszerében nyilvánul. Így aztán az a pokoli helyzet áll elő, hogy minél értékesebb valaki, akit ennek a kultúrának a mértéke alá állítunk, annál rosszabb eredménnyel „vizsgáljuk” az idegen rendszer mértéke alatt. Minél telítettebb, sajátosabb, életképesebb, egyénibb és önállóbb, természetszerűleg annál magyarabb, annál képtelenebb az idegen rendszerben mozgásra, annál kulturálatlanabbnak bizonyul, annál nehezebben üti meg a mértéket. Csak a közepes, színtelen, maga lábán járni képtelen, nem produktív, utánzó és asszimiláns típus bírja ki az idegen rendszer vasigáját.

Kettős következménye van a dolgok ilyenén állásának. Az egyik az, hogy hasztalan kutatjuk tehát legjobb akarattal a tehetségeket, csak tehetségtelemeket vagy féltehetségeket tudunk rendelkezésünkre álló eszközeinkkel agnoszkálni, vagy besorozni. Minél intenzívebben végezzük tehát a tehetségkutató munkát, azaz minél alaposabban belegázolunk a természetes folyamatok eredményeibe, s minél kegyetlenebb eredményességgel erőltetjük mesterséges beavatkozásunk „termését”, annál inkább lefelé züllesztjük köznevelésünk anélkül is elég alacsony színvonalát. A másik következmény talán még ennél is kietlenebbnek sikeredik. A szelekció elkerülhetetlenül növelni fogja az idegen rendszer hatékonyságát. Ha a dolgok háborítatlanul folydogálnak a nevelői munka menetének maguk ásta medrében, az idegen rendszer lassankint csak feléből-harmadából kötelező. De ha szelektálnom kell, szigorítom a dolog természete szerint a rendszer érvényét is. Ez pedig azt a keserves pluszt fogja eredményezni, hogy annak a diáknak, aki szelekció nélkül ideje és ereje csak egy bizonyos százalékát volt kénytelen az idegen rendszer szolgálatába állítani, szelekció esetén ezt a százalékot okvetlenül emelnie kell. Csak egy példát engedjenek meg. Egészen bizonyos, hogy a magyar nyelven megírt költemények közül az idegen rendszer értékelése szerint nem ugyanazok a darabok

klasszikus értékűek, amelyek a magyar rendszer értékmérőjén mérve súlyosaknak és teljeseznek találtattak. Ha nem szigorú a szelekció, nem kell annyi verset könyv nélkül tudni, mint ha selejtező kedv kéri számon a kötelező anyagot. Tegyük fel azt a nagyon valószínű esetet, hogy az idegen rendszer favorizálta anyag tíz százaléka magyar rendszerben kevésbé értékes. (Nagyon irgalmas számítás szerint, de ne legyünk most felettébb igazságosak, mert nincs rá szükségünk.) Tegyük fel továbbá azt, hogy szigorú szelekció esetén száz verset kell könyv nélkül tudni, egyébként csak ötvenet. Nyilvánvaló, hogy szigorú szelekció esetén tíz szemet verset tanultam meg, holott egyébként csak ötöt kellett volna megtanulnom. Kultúrám tehát ez esetben selejtesebb, mint a dolgok természetes menete szerint lenne. Addig, míg az iskolában a magyar kulturális átértékelés folyamata végbe nem megy, a szelekció is, a tehetségkutatás is csak lefelé züllesztheti köznevelésünk színvonalát. Minél szigorúbban és eredményesebben sikerül a végrehajtása, annál színvonalatlanabb lesz közoktatásunk a jövőben.

JEGYZET

Karácsony Sándor (1891–1952) a társadalomlélektani módszert kidolgozó és hirdető pedagógiai író, a „magyar észjárás” megfogalmazója. Ezt akarta érvényesíteni mind a nyelvtan tanításában, azt vallva, hogy a magyar nyelv mellérendelő jellegű, de az irodalmi nevelésben is. Több könyvben fejtette ki nézeteit, köztük *A magyar észjárás és közoktatásunk reformja* című 1939-ben megjelent művében is. Közölt szövegrészletünk ebből való.

B. I.